

**ACTES DEL X CONGRÉS INTERNACIONAL
DE L'ASSOCIACIÓ HISPÀNICA
DE LITERATURA MEDIEVAL**

**Edició a cura de
Rafael Alemany,
Josep Lluís Martos
i Josep Miquel Manzanaro**

Volum I

**INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
«SYMPOSIA PHILOLOGICA», 10**

Alacant, 2005

Asociació Hispànica de Literatura Medieval. Congrès (10é. 2003. Alacant)
 Actes del X Congrès Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval /
 edició a cura de Rafael Alemany, Josep Lluís Martos i Josep Miquel Manzanaro. -
 Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2005. - 3 v. (1636 pp.) ;
 23,5 x 17 cm. - (Symposia philologica ; 10, 11 i 12)
 Ponències en català, castellà i gallec
 ISBN: 84-608-0302-3 (84-608-0303-1, V. I; 84-608-0304-X, V. II; 84-608-0305-8, V. III)
 1. Literatura medieval - Història i crítica - Congressos. 2. Literatura espanyola - Anterior
 a 1500 - Historia y crítica - Congressos. I. Alemany, Rafael. II. Martos, Josep Lluís.
 III. Manzanaro, Josep Miquel. IV. Título. V. Serie.
 821.134.2.09"09/14"(063)

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Primera edició: maig de 2005

Portada: Llorenç Pizà

Il·lustració de la coberta: Taulell amb escena de torneig (1340-1360),
 Museu Municipal de l'Almodí, Xàtiva
 Imprimeix: TÁBULA Diseño y Artes Gráficas

ISBN (Volum I): 84-608-0303-1

ISBN (Obra Completa): 84-608-0302-3

Dipòsit legal: A-519-2005

La publicació d'aquestes *Actes del X Congrès Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval* ha comptat amb el finançament de l'Acció Especial BFF2002-11132-E del Ministerio de Ciencia y Tecnología.

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, ja siga electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o de fotocòpia, sense el permís previ de l'editor.

ELS POETES DE L'ORDE DE L'HOSPITAL*

En la documentació d'arxiu que anava exhumant per construir la biografia de fra Bernat Hug de Rocabertí, em va sorprendre que molts membres de l'orde de l'Hospital, al qual ell també pertanyia, duguessin a terme tot tipus de missions, algunes ben importants i no només en l'àmbit estricte de l'orde, sinó que també treballaven per al monarca. L'orde, en terres de la Corona d'Aragó, estava molt ben estructurat i comptava amb una cancelleria i uns arxius còpia de l'arxiu reial. Avui dia ens han arribat aquests arxius en un estat que podem considerar prou bo, per la Castellania d'Amposta a l'Archivo Histórico Nacional i pel Priorat de Catalunya a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El que més em va sorprendre, però, va ser que, a part que aquests frares guerrers tinguessin una rellevància política, molts d'ells eren amants de les lletres i alguns van ser escriptors. En aquestes pàgines farem un breu repàs d'aquests hospitalers que van conrear la lírica per bé que l'obra que se'ls ha conservat pot ser escassa i de poc valor literari, ben lluny dels grans poetes que il·luminen el segle xv.

Resseguint els cançoners posteriors al Vega-Aguiló, trobem tres poetes que foren membres de l'orde religiosomilitar de Sant Joan de Jerusalem: fra Joan de Vilagut, fra Francesc Oliver i fra Bernat Hug de Rocabertí. L'obra del primer és escassa, però la relació que manté amb un altre poeta coetani i seglar, Guillem Tinter, fa que sigui molt més atractiu. Dels altres dos es conserva una obra bastant més important que repassarem tot seguit. En dates anteriors a aquests autors, ens trobem amb un altre exemple d'un membre d'aquest orde que excel·leix en les lletres: Fra Juan Fernández de Heredia, castellà d'Amposta des del 1346 fins al 1376, any en què fou promogut a Gran Mestre de l'orde, fins que morí el 1396. Fou autor de diverses adaptacions al català i a l'aragonès d'obres d'historiografia, molt al gust del que es feia en la cort de Pere el Cerimoniós. Com veurem, el càrrec de

(*) Aquest treball s'ha dut a terme gràcies a una beca predoctoral de la Generalitat de Catalunya inscrita en el projecte BFF 2001-1200 del MCYT. Agraïxo les aportacions que han fet Lola Badia, Francisco J. Rodríguez Risquete i Jaume Turró, sense els quals aquest article estaria mancat de dades importants.

castellà d'Amposta donava un tracte directe amb el monarca, no debades era la dignitat més alta de l'orde a la Corona d'Aragó, juntament amb el prior de Catalunya. Per això, Fernández de Heredia coneixia què es feia a la cort i les modes literàries que hi havia. Pel que fa al poeta fra Joan Basset, que des de Jordi Rubió la crítica ha anat acceptant que fou membre de l'Hospital, ho hauríem de modificar, ja que estariem parlant d'un membre de l'orde del Sant Sepulcre, documentat al monestir de Santa Anna de Barcelona (Miró 1994).

Això ens indica que, amb tota probabilitat, la gent que entrava a l'orde de l'Hospital havien rebut una bona educació en les lletres que els permetia, si era el cas, conrear la lírica d'acord amb les modes establertes i si arribaven a tenir contacte amb la cort (el castellà d'Amposta, però també altres membres) seguir les modes que s'irradiaven des d'allí. Per altra banda, també hem de tenir en compte que normalment entraven a l'orde els fills segons de famílies nobles i hem de suposar que el treball literari era una altra forma de progressar en l'escalafó social; però, sense una bona educació, aquest treball no es podia donar.

Tornem als poetes que ens ocupen. Cronològicament, el primer a tractar és fra Joan de Vilagut. D'ell ens ha arribat una única poesia, i encara en estat fragmentari, en tres cançoners: el cançoner de París (*J*), el seu *descriptum* de la Biblioteca de Catalunya (*K*) i el Cançoner de l'Ateneu (*N*). En la rúbrica, però, se l'anomena tan sols «fra Vilagut» (Vilaregut en *N*). Per sort, una poesia de Guillem Tinter, que tractarem més endavant, està adreçada a «fra Vilagut» que és «frare major»: la mètrica ens invalida el possible fra Vilaregut.¹ Només ens trobem amb un Vilagut que fos cavaller de l'Hospital, de nom Joan. En tenim documentació a partir de 1422, quan el rei Alfons demanava al papa i a diversos cardenals la comanda d'Ulldecona, vacant, per a fra Joan de Vilagut, fins llavors comanador de Granyena.² La documentació deixa ben clar que la promoció es fa pels favors que tant Joan com la seva família han prestat al Rei: «axí per sguart del dit fray Johan com per los serveys notables que sos frares [Guillem i Bernat] continuament nos fan no sens grans despeses e perills de les sues persones»,³ Joan de Vilagut va jurar el càrrec de comanador l'agost de 1422.⁴

En efecte, els Vilagut eren membres d'una família noble originària de Castelló d'Empúries que tenia un tracte directe amb la monarquia, ja en temps de la reina Violant de Bar. Un germà de Joan, Guillem, fou escuder de coltells d'Alfons el Magnànim.⁵ A més, aquesta família disposava de vaixells, importantíssims en les campanyes italianes del Magnànim en les quals va participar des del principi.⁶ Qui menava les naus dels Vilagut era Bernat, germà dels esmentats Joan i Guillem. El

1. Hi hagué efectivament un fra Diomedes de Vilaregut, també castellà d'Amposta, però bastant més tardà (entre 1492 i 1496).

2. ACA, Cancelleria, 2675: 89v, 93v, 105v i 117; 2674: 12v.

3. Carta del Rei a la Reina per tal que posicioni Joan de Vilagut a la comanda d'Ulldecona, ACA, Cancelleria, 2674: 18r

4. ACA, Cancelleria, 2120: 82v.

5. ACA, Cancelleria, 2452: 178v.

6. ACA, Cancelleria, 2452: 188v.

Rei es va mostrar sempre molt agraït pel suport marítim que va rebre dels Vilagut i, segurament, la promoció de Joan a Ulldecona fou una recompensa, a ell en particular, però també als serveis prestats per tota la família.

Joan de Vilagut devia servir bé el seu monarca perquè aquest li va trametre una carta des de Nàpols, el setembre de 1423, demanant-li que no marxés a Rodes, on havia estat cridat pel gran mestre, i restés al seu servei.⁷ Aquesta proximitat al Rei, la lleialtat i els serveis que tota la família havia prestat a la monarquia van fer que, amb la vacant de la castellania d'Amposta, el 1427, es promocionés fra Joan de Vilagut a aquest càrrec.⁸ Va actuar com a castellà fins que el 1441 va decidir marxar a Rodes per defensar-la dels mamelucs. En mans de la castellania deixava de lloctinent fra Bernat Hug de Rocabertí, familiar i home de confiança, de qui parlarem tot seguit.⁹ Joan de Vilagut ja no tornaria de Rodes perquè en el camí de tornada la seva nau va naufragar i juntament amb ell van morir altres dignitats de l'orde. El Rei volia controlar els nous nomenaments de membres de l'orde i evitar tenir en càrrecs de gran poder gent poc afí a ell.¹⁰

Aquest contacte directe amb la cort el devia fer coneixedor dels gustos imperants. L'única poesia de fra Joan de Vilagut és un fragment de cançó on s'exalta la figura d'una dama com la millor entre totes, un tema recurrent i gens innovador que s'adiu bastant amb el poc valor que té aquesta poesia en general (es pot llegir al Rialc 201.1). El cançoner *L* ens ha transmès una resposta que Guillem Tinter va fer a Joan de Vilagut. En principi, no sembla pas una resposta a la poesia conservada de Vilagut, sinó a una altra, però amb les restes que tenim tampoc ho podem afirmar del cert (la poesia de Guillem Tinter és la número 177.1 del Rialc). A grans trets, en aquesta poesia de trenta-dos versos Tinter s'adreça a Vilagut perquè perseveri en la pregària a Déu per aconseguir que «vos desliure-l que desiyau». Podem identificar Guillem Tinter amb un membre d'una família de donzells de Castelló d'Empúries: era fill de Jaume Tinter, veguer del comtat el 1405,¹¹ que participà, tal com diu Sobrequés (1973), en el parlament de Peralada en el qual la noblesa empordanesa va intentar anar unida en el conflicte successori a la mort de Martí l'Humà. El germà de Guillem, Joan, fou administrador i rebedor del comtat d'Empúries des de 1408. Les dades de Guillem són molt poques, el 1451 donava conformitat al seu germà Joan perquè es pogués vendre un camp¹² i el 1454 pagava uns diners a Joan Perpinyà de Castelló d'Empúries (però en aquest document se

7. ACA, Cancelleria, 2678, 1v.

8. NLM, Butlla de Cancelleria, 348: 190. En la *GEC* no apareix com a castellà fins el 1433. Normalment, les promocions comportaven disputes amb altres membres de l'orde que tenien pretensions al mateix càrrec; potser per això hi ha aquestes dues dates. En ACA 2758: 104v, datat el 1430, ja se l'anomena castellà d'Amposta.

9. AHPZ: Juan Albió, 1441: 18, carta de Joan de Vilagut a Bernat Hug de Rocabertí on li comunica que marxa a Rodes i que ell és el seu lloctinent a la castellania (9 de febrer de 1441) i NLM, 355: 83, des del convent s'anomena a Bernat Hug de Rocabertí lloctinent del castellà d'Amposta (15 de setembre de 1441).

10. ACA, Cancelleria, 2630, 60v.

11. ACA, Cancelleria, 2201: 189.

12. AHG, Ca 672, fol. 58, Manual del notari Pere Cellers.

l'anomena burgès).¹³ El fet que Joan de Vilagut i Guillem Tinter siguin membres de famílies de la noblesa de Castelló d'Empúries fa versemblant que siguin els autors d'aquestes poesies. I el fet que Guillem Tinter es dirigeix a fra Vilagut com a frare major fa suposar que era quan aquest va exercir el càrrec de castellà d'Amposta entre 1427 i 1444.

El següent autor que ens ocupa és fra Francesc Oliver. No podem parlar d'ell estrictament com a poeta, sinó com a traductor al català de *La belle dame sans merci*, poema narratiu d'Alain Chartier, autor francès dels primers anys del s. xv. Martí de Riquer, en l'edició d'aquest text (Riquer 1983), proposava com a certa l'autoria de la traducció de fra Francesc Oliver, comanador de Torres de Segre, i l'identificava amb un Oliver mític que se suïcidà per amor. Segurament, l'objecte d'aquest amor era Violant Lluïsa de Mur, comtessa de Luna. Només el manuscrit de l'Ateneu porta a la rúbrica el nom de fra Francesc Oliver i el Cançoner de París copia amb una lletra més moderna el nom de Francesc Oliver, tan sols. De tota manera, sobre tot això, cal dir algunes coses.

En primer lloc el fra Francesc Oliver real, comanador de Torres de Segre, està perfectament documentat en un lapse de temps que va des del 1447 fins al 1470;¹⁴ per tant, fa difícil que pugui ser l'Oliver mític que se suïcidà per amor en una data que estaria entorn del 1464 tal i com s'ha proposat a partir dels textos que el mitifiquen (mossèn Avinyó, Pere Torroella, *La triste deleytación* i Francesc Moner). Aquest suïcidi, si era per l'amor envers Violant Lluïsa de Mur, havia de ser anterior al 1467, any en el qual aquesta dama morí. Veiem, doncs, que identificar aquests dos personatges en un de sol no és factible, per bé que seria bonic que el traductor de *La belle dame sans merci* hagués tingut la mateixa fi que el protagonista del poema que va traduir.

Quant a l'autoria, mentre no es demostrï el contrari, la rúbrica de l'Ateneu feta amb la mateixa lletra que el cos del poema valida fra Francesc Oliver com a autor. La resta de cançoners no transmeten, en un primer moment, cap nom per al traductor de l'obra de Chartier; després, ompliran el buit amb el que els anirà bé: Ausiàs March en *K*, però, sobretot, el nom de Francesc Oliver a *J*. Fra Francesc Oliver, comanador de Torres, va ser lloctinent del prior de Catalunya, fra Jaume de la Geltrú des de 1459.¹⁵ També sabem que fou algú lligat a la persona del príncep de Viana, com testimonia el fet que el setembre de 1461 el va nomenar veguer de Lleida.¹⁶ Si no hi havia certa familiaritat, no crec que se li concedís el càrrec i més en aquells moments. Fra Oliver també estava en l'exèrcit que la Generalitat va enviar a Ponent l'hivern de 1461 —comanat per Bernat Joan de Cabrera, de qui era conseller—, i va participar en l'acció de Fraga.¹⁷

13. AHG, Ca 679, fol. 190v, Manual del notari Pere Cellers.

14. El 1470 s'embranchava en una disputa jurídica amb fra Guillem Sureda per la comanda de Gebut que va durar del juny al desembre de 1470. ACA, Cancelleria, 3341: 5v, 46 i 47; 3373: 28v.

15. NLM, Registres de Cancelleria, 369: 72 i ACA, Cancelleria, 3498: 111v.

16. ACA, Cancelleria, 3501: 9v.

17. CDIACA, xv, 140, 156 i 473.

El poema de Chartier era perfectament conegut a casa nostra com demostra que el trobem en nombrosíssimes obres. Recentment, Marta Marfany (2002), en un treball de recerca de doctorat, ha proposat unes dates per a la traducció que estan entre 1457 i 1460. Com veiem, són els anys que fra Oliver fou lloctinent del prior de Catalunya. Segurament vivia a Barcelona, com feien el prior i tots els comanadors importants.

En resum, tot indica que, efectivament, fra Francesc Oliver fou el traductor de *La belle dame sans merci* d'Alain Chartier. El que no hem de fer, tot i que la bellesa lírica ens hi empenyi, és identificar-lo amb l'Oliver que se suïcidà per l'amor no correspost envers Violant Lluïsa de Mur.

En últim lloc, ens trobem amb el millor exponent que lliga l'orde de l'Hospital i les lletres, fra Bernat Hug de Rocabertí. La seva biografia és molt interessant i està ben documentada entre 1436 i 1485, any de la seva mort.¹⁸ Era membre dels Rocabertí de Cabrenys, important família empordanesa, que, com els Vilagut, va contribuir a les primeres campanyes del Magnànim a Itàlia i, gràcies a això, devia haver aconseguit ascendir en l'escala social. El pare i un germà de Bernat Hug foren camarlencs del Rei. El contacte amb la família Vilagut devia ser estret per dues raons. En primer lloc, una germana del nostre poeta, Joana, es casà amb un germà del castellà d'Amposta, Pere de Vilagut, senyor de Sant Mori. En segon lloc, trobem documentat Bernat Hug com a familiar del castellà Joan de Vilagut.¹⁹ També, quan aquest marxà a Rodes, deixà la lloctinència de la castellania en la persona de Bernat Hug, algú de qui devia tenir total confiança.²⁰

Dins de l'orde, Bernat Hug ocupà càrrecs ben aviat. Així, el 1436 ja va ocupar la comanda d'Alfambra i es va veure embolicat en un conflicte jurídic amb un altre pretendent, Galvany Tolsà, cambrer del Magnànim, per més de deu anys. El conflicte fou tan important que arribà al concili de Basilea on el rei Alfons els va haver d'avisar diverses vegades per tal que no afectés la seva política internacional.²¹ Bernat Hug vivia a Saragossa, amb la resta de comanadors de la castellania; va entrar en contacte amb el rei de Navarra i es va convertir en membre de la seva cort. Veiem així els dos grans focus de formació d'aquest autor: el seguici de Joan de Vilagut, on les lletres no eren pas desconegudes i, sobretot, la cort de Joan de Navarra. La formació que rebé no devia ser gens menyspreable i la desenvolupà en l'única peça lírica independent que ens ha arribat, una estrampa que comença «Comforms desigs ab calitats diverses». En aquesta poesia desplega una complicada explicació escolàstica de l'amor que el poeta sent per una dama que amaga sota el nom de «mon clarejant».

El 1456 ascendia a comanador de Montsó, una de les més importants de la castellania d'Amposta. Aquest fet mostra que gaudia del favor reial, ja que es devia premiar la seva fidelitat i el seu treball. El 1461 accedí a la castellania d'Amposta,

18. Per a una biografia més completa i sobretot anotada, vegeu Bassegoda, en premsa.

19. ACA, Cancelleria, 2615: 9v.

20. Cf. nota 9.

21. ACA, Cancelleria, 2522: 186.

de nou amb el suport explícit del rei Joan i la reina Joana Enríquez. Sabien que Rocabertí era una persona defensora dels seus interessos i per això el van promoure a la dignitat més alta dels santjoanistes a la Corona d'Aragó. No s'equivocaven, amb l'esclat de la guerra el trobem en totes les batalles importants com un cap brillant de la causa reialista: Rubinat, Calaf, Viladomat... En aquesta última, fins i tot, va ser fet presoner per cobrir la retirada de l'infant Ferran. Després, encara participà en les guerres del Rosselló i fou enviat, juntament amb el comte de Prades, en l'ambaixada al rei de França, on fou fet presoner diverses vegades. Amb l'arribada dels Reis Catòlics continuà exercint un paper important en la política com a castellà d'Amposta. Va morir a Montsó, comanda hospitalera de la qual, com ja he indicat, era el titular, el 1485.

A part de l'estrampa que he esmentat, d'ell es conserva un important poema narratiu titulat la *Glòria d'amor*, de 1500 versos més un pròleg en prosa. Es tracta d'un infern d'enamorats, dividit, a la manera de Dante, en cants. El contingut és molt erudit i el record d'Ausiàs March hi és present d'una manera destacada, presència que no es troba a l'estrampa. La *Glòria* presenta tot un seguit de problemes de tot tipus: la transmissió és molt complicada i corrompuda en un testimoni únic, el Cançoner de París i el seu *descriptum* de la Biblioteca de Catalunya (J i K, respectivament). A més, hi ha problemes per establir una data concreta. Segons alguns crítics, estaria a mitjans de la dècada de 1450 i, segons altres, després de 1467. Aquesta última data crec que s'ha de tenir molt en compte sobretot perquè en l'últim cant del poema (cant x, vv. 1424-1429 en l'ed. de Heaton 1916) apareix l'última comtessa de Luna, Violant Lluïsa de Mur, com va explicar M. de Riquer (1984 [1464], III, 16-17):

Mirant jo viu Cleopatra amorosa,
 Semiramis, e Comtessa de Feba,
 E lo Sant Nom en amar piadosa.
 Viu sol, a part, l'últim comte de Luna,
 e'l rei Teseu, qui lexar no poria;
 d'ells dos ensems lur glòria fon una.

Com explica Martí de Riquer, l'últim comte de Luna només pot ser Frederic d'Aragó i de Sicília, que en 1430 s'insubordinà contra Alfons el Magnànim i, en plena guerra entre Aragó i Castellà, corregué a refugiar-se a Castella al costat de Joan II i d'Álvaro de Luna. El seu matrimoni amb Violant Lluïsa de Mur havia resultat un desastre, i s'havia enamorat impetuosament de la seva cunyada Valentina, amb la qual vivia obertament i amb la qual fugí a Castella. D'aquí la comparació de Frederic d'Aragó amb Teseu, que abandonà Ariadna a Naxos i fugí amb Fedra (Heaton, ed., 1916, vv. 1451-1453):

E lo fugit a tu comte semblant,
 cascú per si rompé la fe promesa,
 Déu ofenent e honor oblidant

El darrer vers s'adequa perfectament a Frederic d'Aragó que rompé el seu matrimoni («Déu ofenent») i traí el seu rei («e honor oblidant»).

Sobre aquests versos, Martí de Riquer escriu: «En els dos tercets abans transcrits hi ha altres personatges enigmàtics. El que ho és més és el que és anomenat "lo Sant Nom", però que és una dona, car s'afirma que fou "en amar piadosa". Torna a ésser esmentada més avall en termes encara més desorientadors». I copia aquests versos (Heaton, ed., 1916, vv. 1457-1462):

E lo Sant Nom, qui de res no-ls ha enveja,
de sant Francesc pren devota figura,
los divinals de si pas no bandeja;
ab blanc cinyell e forma magrentina
sacerdotal sos apetits contenta,
flames ardents d'amor se disciplina

Jerónimo Zurita explica el següent:

Perfección y santa vida de doña Valentina de Mur. Estando ya por la obra tan declarada su rebelión [de Frederic d'Aragó], dejando la condesa su mujer presa en el castillo de Malón y con buena guarda se pasó a Castilla; y llevó consigo a doña Valentina de Mur su cuñada que fue mujer de singular hermosura y casó después con don Carlos de Guevara señor de Escalante. Y habiendo muerto su marido desastadamente de una caída de un caballo, después de ser casada un año con él, se puso en religión en el monesterio de Santa Clara de Tordesillas a donde fue mucho tiempo abadesa y hizo muy santa vida. (XIII, cap. 60)

Aquestes ratlles de Zurita poden il·luminar-nos el personatge que s'amaga darrere lo «Sant Nom», només que tinguem present un moment sant Valentí, patró dels enamorats. La cançó de sant Valentí de Pardo de la Casta copiada al cançoner Vega-Aguiló dona testimoni del coneixement d'aquesta tradició a casa nostra. «Lo Sant Nom en amar piadosa» pot molt ben ésser Valentina de Mur, amb qui fugí el comte de Luna. Com explica Zurita anys més tard es féu clarissa, i a això deu referir-se «de sant Francesc pren devota figura...», i abandonà l'amor foll per l'amor de Déu («y hizo muy santa vida»; «flames ardents d'amor se disciplina»).

Els versos que segueixen tornen a parlar de la comtessa de Luna (Heaton, ed., 1916, vv. 1463-1468):

Call-me de tu, noble Feba comtessa,
que poc parlar no pot qui de tu parle:
vicis d'amor t'han muntat ser deessa.
Pus me n'espant com Febe freda sia,
perquè tos raigs escalfen més que Febo;
Venus de tu molt ne perd cada dia

Com diu Martí de Riquer, Febo és evidentment Apol·lo (el sol), i Febe del vers anterior és Diana (la lluna). Si Valentina de Mur acabà fent molt santa vida sota l'hàbit de sant Francesc, en canvi la seva germana Violant Lluïsa de Mur devia

haver comès «vicis d'amor» i devia haver fet parlar molt. I amb això s'avé la fama literària de Violant Lluïsa de Mur en obres com la *Triste deleytación* o *L'ànima d'Oliver* de Francesc Moner.

Uns quants versos més avall, i cloent el cant i la *Glòria*, es porta a judici una ànima amb gran tumult de gent que l'acompanyen amb planys i sospirs (Heaton, ed., 1916, vv. 1517-1537).

Venir jo viu per una gran estrada
tumult de gent ab pensa dolorosa,
acompanyant una ànima jutjada;
sospirs tan trists ab plants tan dolorosos,
que no-s de mort algú no sospiràs,
tant eren trists e de dol piadosos.
Jo, desijant ella saber qui era,
a part voltí'm sobre Santa Sanctorum
qui ressemblà'm Joan de Latran era.
Quan tots fom alt, viu tal dol que portaven
que par a mi lo món finar degués,
ab turments tals prés mi ells tots passaven.
Mes en la fi jo viu l'ànima trista
passar turments e dolor fort estranya.
Per gran tristor ignorí jo sa vista,
per què parlant diguí a Coneixença:
«Quin esperit és lo qu-Amor turmenta
tal qual jo veig ne on va tal ofensa?»
Ella-m respòs ab cara vergonyosa:
«Flor de llir empra blasonant
son propi nom femení bell reposa.

En aquests versos es porta a judici una ànima. Aquí vull recordar que el *Santa Sanctorum* de Sant Joan del Laterà és la famosa *Scala Sancta* que santa Helena féu portar des de Jerusalem fins a Roma. Segons la tradició, són els vint-i-vuit esglaons de marbre blanc que ascendien fins al pretori de Pilat a Jerusalem, i que pujà Jesús durant la passió.

En tota la *Glòria d'amor*, la comtessa de Luna és l'únic personatge contemporani que hi apareix i, com hem vist, tot el desè i darrer cant es refereix a ella i a les persones lligades a ella. El més probable és pensar que aquesta ànima jutjada i que s'amaga darrera els versos «Flor de Llir empra blasonant / son propi nom femení bell reposa» (vv. 1536-1537) sigui Violant Lluïsa de Mur. Com va observar Riquer aquests versos ens han arribat defectuosos. En el primer hemistiqui del vers 1536 ens manca una síl·laba, i en el segon una altra. Martí de Riquer recorregué a l'heràldica per interpretar aquest versos, induït pel «blasonant». Però aquest verb no necessàriament ha de referir-se a senyals heràldics. Per exemple, en la *Triste deleytación* podem llegir: «Allí vi de Barcelona / una dama triunfar / con lucifera corona, / que su nombre se blasona Alfreisina de Pomar» (Rohland de Langbehn 1983: 192). D'acord amb aquest ús, i tenint en compte la imperfecció dels versos,

proposem que la «Flor» i el «Llir» blasonen «son propi nom femení», és a dir, Violant ('flor', 'viola') i Lluïsa ('flor de lis', en llatí *Aloïsa*). Si esmenem *bell* per *e-l*, des d'un previ *hell*, d'acord amb l'habitual grafia *he* per a la copulativa, obtenim el mur on reposa el seu propi nom femení: Violant Lluïsa de Mur.

És un complicat joc de paraules en uns versos que ja vénen corromputs en la transmissió, però que tenen un nom clau per la globalitat del poema i, si acceptem Violant Lluïsa de Mur, la data hauria d'anar després de 1467, quan morí la comtessa de Luna. Amb tot, no hi ha res massa segur encara sobre la data, perquè també podríem trobar altres elements que ens la datarien abans. El que m'importa ara és destacar la importància que té Violant Lluïsa de Mur en aquest últim cant.

Finalment, el contingut és extremadament obscur als nostres ulls, amb unes referències i unes fonts extremadament cultes. Tot això fa que sigui un poema difícil d'editar i complex a l'hora d'estudiar-lo. També ho és l'estrampa, sobretot per la seva complexitat tècnica i el seu escolasticisme.

Hem vist de nou, en el cas de Rocabertí, com el càrrec de castellà d'Amposta donava un tracte directe amb el Rei i la cort, i això es podia traduir amb el conreu de les lletres. En el seu cas, va ser membre de la cort quan encara era comanador perquè devia tenir unes bones habilitats polítiques. El fet que ens trobem amb tres membres de l'Hospital que conreen la lírica entre 1430 i 1470 fa pensar que l'educació que es rebia en aquest orde era molt bona i va permetre a alguns dels seus membres esdevenir escriptors de prestigi, personatges que ens desperten l'interès avui dia, no només per la seva biografia, sinó també, i més important, per les obres que van escriure.

ENRIC BASSEGODA PINEDA
Universitat de Girona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I ABREVIATURES

- ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó.
 AHG: Arxiu Històric de Girona.
 AHN: Archivo Histórico Nacional.
 AHPZ: Archivo Histórico de Protocolos de Zaragoza.
 BASSEGODA, Enric (en premsa), «Fra Bernat Hug de Rocabertí, comanador d'Alfambra i de Montsó», dins *Actes del 13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Girona.
 BOHIGAS, Pere (1988), *Lírica trobadoresca del s. xv*, Barcelona/València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
 CACHO BLECUA, Juan Manuel (1997), *El gran maestro Juan Fernández de Heredia*, Saragossa, Caja de Ahorros de la Inmaculada.
 CDIACA: Pròsper de Bofarull i Mascaró i Manuel de Bofarull i de Sartorio, eds., *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, xv. Barcelona, Imprenta del Archivo.

GEC: *Gran Enciclopèdia Catalana*.

HEATON, H. C., ed. (1916), *The Gloria d'Amor of fra Rocabertí, a catalan vision-poem of the 15th century*, Nova York, Columbia University Press.

MARFANY, Marta (2002), «La traducció catalana medieval de *La belle dame sans merci* d'Alain Chartier i la llengua poètica del segle xv», treball de recerca de doctorat dirigit pel Dr. Josep Pujol, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon (1994), «Predicar la Quaresma a Cervera als segles xv i xvi», *Miscel·lània Germà Colon*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 81-107.

NLM: Biblioteca Nacional de Malta.

Rialc: Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana.

RIQUER, Martí de, ed. (1983), *Alain Chartier, La belle dame sans merci amb la traducció catalana del segle xv de fra Francesc Oliver*, Barcelona, Quaderns Crema.

— (1984 [1964]), *Història de la literatura catalana, part antiga*, Barcelona, Ariel.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1984), *Història de la literatura catalana*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RYDER, Alan (1992), *Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón, Nápoles y Sicilia (1396-1458)*, València, Edicions Alfons el Magnànim.

SOBREQUÉS, Santiago (1973), *El compromís de Casp i la noblesa catalana*, Barcelona, Curial.

ROHLAND DE LANGBEHN, Regula, ed., (1983), *Triste deleytaçion*, Morón, Ediciones de la Universidad de Morón.